

KESKKONNAAMET

Ele Liivamägi
Põllumajandus- ja Toiduamet
Ele.Liivamagi@pta.agri.ee

Teie 07.09.2023 nr 6.1-3/32811-1

Meie 06.10.2023 nr 7-9/23/6560-4

Vastus selgitustaotlusele

Austatud Ele Liivamägi

Keskkonnaameti 03.05.2023 kirjas nr 7-9/23/6560-2 esitatud seisukohtade osas on Teil tekkinud selgitamist vajavad küsimused. Soovite Keskkonnaameti vastust järgmistele küsimustele.

1. *Palume selgitada, mis on Eesti looduse infosüsteemi (edaspidi nimetatud EELIS) kantud liigi leiukoha õiguslik sisu. Mis on liigi leiukoht ja mille alusel kaitstakse (õiguslikult) liigi leiukohta? Kuidas saab liigi leiukohast õiguslikult kaitsealune liik kui kaitstav loodusobjekt?*

Leiukoha defineerib ökoloogialeksikon ja sellel all peetakse silmas geograafilist punkti, kus liiki on kohatud (registreeritud). Liigikaitse oluline printsiip on kaitsta liigi elupaiku. Elupaik on liigi eluruum, mida liik kasutab ja mis on tal selles piirkonnas eluks vajalik. Elupaik määratakse liigi eksperdi poolt leiukoha punkti(de) alusel ja parimatest teadmistest lähtuvalt (olulistele liikidel on koostatud liigi kaitse tegevuskavad ja nende oluline osa on elupaiga piiritlemise kriteeriumid).

EELIS-esse kantakse Keskkonnaametile edastatud kaitsealuse liigi leiukoht sisuliselt tema minimaalse vajaliku/sobiva elupaigana. Keskkonnaamet kaasab andmete kontrolli vajadusel vastava valdkonna liigieksperti. Kontrollitud vaatluse alusel piiritletud kaitsealuse liigi elupaik saadetakse järgnevalt Keskkonnaagentuuri, kus toimub kaitsealuse liigi vaatlusandmete ja piiritletud elupaiga sisestamine EELIS andmebaasi. **EELIS-esse kantakse liigi tegelikust elupaigast see oluline osa, mille kaitse on vajalik liigi püsimiseks selles piirkonnas.** Metsiste puhul näiteks mänguplatsid ja kanade sigimisalad, kuid sinna ei kanta enamasti näiteks metsiste toitumisalasid.

Vastavalt looduskaitseaduse (edaspidi LKS) § 4 lõikele 4 on kaitsealune liik looma-, taime- või seeneliigi taksonoomiline üksus, mille isendeid, elupaiku, kasvukohti või leiukohti kaitstakse käesoleva seaduse alusel või mida on nimetatud EL Nõukogu määruse 338/97 looduslike looma- ja taimeliikide kaitse kohta nendega kauplemise reguleerimise teel (EÜT L 061, 03.03.1997, lk 1) lisades A–D. Metsis kuulub II kaitsekategooria kaitsealuste loomaliikide hulka¹, mille vähemalt 50% teadaolevate ja EELIS-esse registreeritud elupaikade kaitse tuleb looduskaitseaduse § 48 lõike 2 kohaselt tagada kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade

¹ Vabariigi Valitsuse 20.05.2004 määrus nr 195

esinduslikkusest. II kaitsekategooria linnuliigi metsise (*Tetrao urogallus*) väljaspool kaitstavaid alasid asuvates elupaikades moodustatakse püsielupaigad LKS § 10 lõike 2 tähenduses LKS § 8 lõigete 1 ja 2 kohase ettepaneku alusel.

Kuni EELIS-esse kantud elupaiga kaitseks ei ole moodustatud püsielupaika või see ei jää olemasoleva kaitseala koosseisu, siis kehtivad selles elupaigas liigile isendikaitse sätted².

2. Kes on liigi leiukoha valitseja ja millisest seadusaktist see tuleneb?

Vastavalt LKS § 11 lõike 1 punktile 4 määratakse kaitseala valitseja loodusobjekti kaitse alla võtmise otsuses. Keskkonnaamet on kaitseala, hoiuala, püsielupaiga ja kaitstava looduse üksikobjekti valitseja³. **Keskkonnaameti põhimääruse** (Keskkonnaministri 30.09.2020 määrus nr 47) § 7 lõige 2 punkti 4 kohaselt valitseb kaitstavaid loodusobjekte, planeerib ja rakendab loodusobjektide kaitset ning hindab kaitse tulemuslikkust **Keskkonnaamet**. Kaitstavate loodusobjektide hulka kuuluvad ka kaitsealused liigid⁴.

3. Kuidas ja mille alusel saab liigi leiukohast liigi elupaik? Palun selgitada, kas ja kuidas EELIS-esse kantud liigi leiukoht on võrdsustatud elupaigaga. Vajame selgitust, et aru saada mõistete päritolust ja nende sisust, kuna EELIS-esse on tehtud kanne vaid liigi leiukohale ja looduskaitseaduses puudub selgitus elupaigale.

EELIS on muu hulgas kaitsealuste liikide leiukohtade andmekogu. Liigikaitsega seotud sätted tulenevad LKS-ist, mis ei defineeri, mis on liigi leiukoht, elupaik või kasvukoht, kuid sätestab, et elupaiku, kasvukohti või leiukohti kaitstakse LKS-i alusel⁵. Tegemist on üldmõistetega. Seaduses määratlemata mõistete sisustamise õigus ja kohustus lasub seaduse rakendamise eest vastutaval haldusorganil. Keskkonnaamet on lähtunud sellest, et need mõisted on praktiliselt sünonüümid ehk liiki leidub tema elupaigas ja kasvukohas. Elupaik või kasvukoht on liigi (populatsiooni) olemasoluks ja ontogeneesi läbimiseks vajalike abiootiliste ja biootiliste tingimuste kogum. Liigi leiukoht on liigi konkreetne levikuala, st koht, kust liiki on leitud. Elupaiga mõistet kasutatakse eelkõige loomade puhul ning kasvukoha mõistet taimede puhul. LKS § 46 alusel arvatakse liigid I, II või III kaitsekategooriasse. Kaitsealused liigid kuuluvad kaitstavate loodusobjektide alla⁶ ning LKS § 10 lõike 3 ja 4 alusel I ja II kaitsekategooria liikide loetelu on määruses <https://www.riigiteataja.ee/akt/118062014020?leiaKehtiv> ja III kaitsekategooria liikide loetelu määruses <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072014022?leiaKehtiv>.

4. Palume selgitada kuidas toimub liigi leiukoha polügoni ja selle ulatuse määramine? Kes seda teeb ja mis on selle määramise aluseks? Kas ja kes leiukoha määramise õigsuse üle kontrolli teeb? Kuidas kontrollitakse, et kaitsealuse liigi isend on täna samas kohas, kus teda aasta tagasi nähti (metsise näitel)?

Kui on olemas konkreetse liigi kohta liigi kaitse tegevuskava⁷, siis lähtutakse leiukoha, kasvukoha või elupaiga piiritlemisel tegevuskavas kirjeldatud piiritlemise põhimõtetest. Kui tegevuskava ei ole, siis võetakse aluseks ekspertarvamused ning nende puudumisel lähtutakse sarnase elupaiga või kasvukoha nõudlusega liigi leiukoha, kasvukoha või elupaiga polügooni piiritlemise põhimõtetest. Leiukoha, kasvukoha või elupaiga polügoone piiritleb inventeerija või Keskkonnaameti või Keskkonnaagentuuri (riikliku seire objekti puhul) spetsialist. Kui andmed laekuvad Keskkonnaameti poolt tellitud tööde raames, siis

² LKS § 55 lõige 6

³ LKS § 21 lõige 1

⁴ LKS § 4

⁵ LKS § 4 lõige 4

⁶ LKS § 4 lõige 1 punkt 3

⁷ LKS § 49

vaatab Keskkonnaameti spetsialist üle ka kasvukoha, elupaiga või leiukoha piiritlemise ja selle vastavuse sel hetkel parima võimaliku teadmise põhjal.

Vastavalt metsise kaitse tegevuskava eelnõule hõlmab EELISes olev metsise elupaik metsise poolt enim kasutatavat ala, mis koosneb teadaolevalt 1 kuni 3 km raadiuses ümber metsise mängupaiga olevast, metsisele sobivast metsaalast, mis piiritletakse kasutades nii mängukui pesakondade elupaikade prognoosmudeleid, metsakorralduse andmeid, teadmisi metsise elupaigakasutuse (sh telemeetriaal põhinevaid), arvestades elupaiga sobivust ja kvaliteeti kirjeldavaid näitajaid ja üle-eestilise prioriseerimise tulemusi arvestades terviklikuks alaks (elupaigaks). Metsise elupaiga moodustamise aluseks on metsise mängupaik, mis määratletakse EELISes elupaiga alamobjekti(de)na (nn alamkirje). Ühes elupaigas võib olla mitu metsisemängu. Seega on metsise elupaiga määramisel põhialuseks liigi esinemine loendusüksuses ehk metsisemängus. Metsise elupaiga pindalaline piiritlemine toimub Keskkonnaameti või Keskkonnaagentuuri (riikliku seire andmetel) poolt. Praegu on Keskkonnaametil käsil üle-eestiline metsise elupaikade piiride täpsustamine viies need kooskõlla 2015. a keskkonnaministri poolt kehtestatud metsise kaitse tegevuskavas toodud põhimõtetega. Praegu uuendamisel olevas metsise tegevuskava eelnõus täpsustatakse metsise elupaiga piiritlemise detaile lähtudes parimastest teadmistest.

Reeglina korrigeeritakse mängupaiga piire pärast seire toimumist (riiklik seire toimub üldjuhul igal kolmandal aastal) Keskkonnaagentuuri poolt. Reeglina tuleb seires loendada samal aastal kõik EELISes ühe elupaiga piiresse jäävad mängupaigad.

5. *Mille alusel (õiguslikult) kaitstakse kaitstavat liiki? Kes on kaitstava liigi valitseja?*
Neile küsimustele on vastatud eespool.

Kas ja kuidas on tagatud kaitseala valitseja poolt projekteerimistingimuste ja ehitusloa menetluste kooskõlastamisel ja nõusoleku/seisukoha andmisel kaitstavale liigile piisav kaitse kui kaitstavale loodusobjektile? Ja kas on loogiline, et kaitsealusele liigile seatavad hinnangulised tingimused ja eeldatavad ohuhinnangud antakse kaitseala valitseja poolt ehitusloa menetluse lõpus, kui ka ühtlasi teavitatakse kooskõlastusest keeldumise alustest (LKS § 14). Milline on Keskkonnaameti kui kaitstava loodusobjekti valitseja roll kavandava tegevuse planeerimise ja elluviimise juures, kui see puudutab otseselt liigi leiukohta? Kuidas tagatakse ennetavalt kaitsealuse liigi kaitse, et vältida eeldatava negatiivse mõju kaasnemist?

Kehtiva õiguse ja Keskkonnaametile teadaolevate andmete alusel antakse nõusolek projekteerimistingimuste ja ehitusloa väljastamiseks või edastatakse Keskkonnaameti poolne seisukoht. Keskkonnaametil on õigus kooskõlastada projekteerimistingimusi ja ehitusluba, kui loa aluseks olev tegevus toimub kaitsealal, hoiualal, püsielupaigas või kaitstava looduse üksikobjekti kaitsevööndis⁸. Kaitsealuse liigi registreeritud kasvukohas/elupaigas/leiukohas, mis asub väljaspool kaitseala, hoiuala, püsielupaika ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsevööndit, ei ole Keskkonnaametil õiguslikku alust ehitusluba ega projekteerimistingimusi kooskõlastada. Sellistel juhtudel edastab Keskkonnaamet kavandatud tegevusele seisukoha.

Vastuskirja koostamisel lähtutakse teadaolevatest andmetest, mille alusel hinnatakse tegevuste mõju kaitstavatele loodusobjektidele ning edastatakse vajalik info kirja saajale. Kui menetluse käigus selgub (ka hilisemas etapis), et planeeritud tegevusel võib avalduda ebasoodne mõju kaitstavale loodusobjektile, edastab Keskkonnaamet vastava info loa taotlejale ja/või väljastajale.

⁸ LKS § 14 lõige 1

Erinevatele liikidele ja nende registreeritud asukohtadele ei kehti samad piirangud. Keskkonnaametil on õigus teostada riiklikku järelevalvet LKS-i ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuete täitmise üle⁹. Milline roll on Keskkonnaametil liigi leiukohas planeeritud tegevuste osas, sõltub mitmest asjaolust. Näiteks, kas tegevus toimub kaitsealal või väljaspool seda, mida täpsemalt planeeritakse, kas tegevuse aluseks on detailplaneering jne.

I kaitsekategooria liikide kõikide teadaolevate elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega. II kaitsekategooria liikide vähemalt 50 % teadaolevate ja Eesti looduse infosüsteemis registreeritud elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade esinduslikkusest. III kaitsekategooria liikide vähemalt 10 protsendi teadaolevate ja Eesti looduse infosüsteemis registreeritud elupaikade või kasvukohtade kaitse tagatakse kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade esinduslikkusest.¹⁰ Samuti on kohustus järgida kehtivat seadusandlust (sh LKS), mis keelab (teatud eranditega) kaitsealuste liikide kahjustamise. Lisaks Eesti seadusandlusele tuleb arvestada ka loodus- ja linnudirektiiviga. Nii kuulub näiteks metsis linnudirektiivi I lisa liikide hulka. Siit ka põhjendus, miks on mõistlik nõuda püsielupaigana kaitse all mitteolevas elupaigas mõjude eelhindamist.

6. *Millised on looduskaitsealised, sh õiguslikud nõuded kaitsealusele liigile?*

Kaitsealuse loomaliigi isendi püüdmine ja tahtlik häirimine paljunemise, poegade kasvatamise, talvitumise ning rände ajal on keelatud. I ja II kaitsekategooria taimede ja seente kahjustamine, sealhulgas korjamine ja hävitamine, on keelatud. Keelatud on ka III kaitsekategooria taimede, seente ja selgrootute loomade hävitamine ja loodusest korjamine ulatuses, mis ohustab liigi säilimist selles elupaigas.¹¹

7. *Metsaregistri andmetel on metsise leiukohale KLO9131755 väljastatud Keskkonnaameti poolt üksikuid metsateatise, kus ei kajastata oluliste rohekoridoride ja tuumalade olemasolu. Ka metsise kaitse seisukohast peale LKS § 55 lg 6¹ ja kanaliste pesitsusperioodi, mis kestab 15. aprillist kuni 30 juunini, oluliselt piiravaid nõudeid ei märgita. Kas Keskkonnaamet koostab metsateatise menetledes keskkonnamõju eelhindanguid samale seisukohale tuginedes, et metsise liigi leiukohas võidakse eeldatavalt oluliselt mõjutada kaitstavat liiki, kui kaitstavat loodusobjekti?*

Juhul kui kaitstava liigu elupaik on EELIS-es, siis isendikaitsest lähtudes lisatakse metsateatisele ajalised piirangud. Elupaik KLO9131755 (ühtlasi ka mängupaik) tehti kindlaks esmakordselt 2022. aasta riikliku seire raames.

8. *Keskkonnaamet on tutvunud Piiroja teede projektiga ja on näinud ... (1) Millised võiksid olla ohud metsisele seoses Põlvamaa Piiroja teede ehitamise projektiga. Projektilahend arvestab häiringute vältimisega metsise peamisel pesitsusperioodil. Kui arvate, et mõjuteguriks võiks olla edaspidine sagedam liiklus, siis palume nõu, kuidas seda hinnata (autode liiklustihedus metsateedel 5-10 a perspektiivis).*

Teede ehitamisel on mitmed erinevad mõjud metsise elupaikadele, mis sõltub tee parameetritest ja projektilahendusest: 1) ehitusaegne häiring; 2) tee koridori raadamisest tulenev elupaiga killustumine; 3) tee kasutusest tulenev häiring eelkõige pesitsusajal.

⁹ LKS § 70² lõige 1

¹⁰ LKS § 48

¹¹ LKS § 55 lõige 6, 7 ja 8

Mõjude leevendamiseks rakendada ajalist piirangut kogu sigimisperioodi (nii mänguperioodil kui pesakondade perioodil) vältel 01.02 – 31.08. Ajalise piirangu aluseks on metsise telemeetriauringud Eestis 2014-2020 ning soovitus viiakse sisse praegu uuendamisel olevasse „Metsade väärtuspõhise kaitse korraldamise ja majandamise juhisesse“.

Metsise elupaiga kvaliteet langeb, kui müratase ulatub seal üle 40 dB. Seega tuleks hinnata tulevast mürataseme suurenemist. Kas see võiks ületada eelpooltoodud lävendit ja kui kaugel teest. Milliseks kujuneb müratase mängupiirkonnas mänguperioodil. Juhul kui mäng asub kuni 1 km kaugusel potentsiaalsest muraobjektist, tuleks teha eelhindang. Palju oleneb maastikust, nt. metsa või reljeefi summutav mõju.

(2) Mis osas erineb metsise elupaiganõudlus inventeeritud elupaikades ja püsielupaigas metsise kaitseks kehtestatud kaitsekorrast. PEP piiranguvööndis on lage ja turberaie väljaspool metsise pesitsusaega lubatud. Jääb arusaamatuks, kuidas mõjutab pinnasteede trassi äärest puittaimestiku raie (projektialalt kokku 1,4 ha) metsise elutingimusi, kui see ei asu PEP-is, aga ka PEP-is on lage- ja turberaied lubatud.

Metsise püsielupaikade praegu kehtiv kaitsekord ei ole taganud metsise arvukuse languse peatumist ning senist kaitsekorda ei saa lugeda tõhusaks. Seetõttu kavandatakse praegu uuendatavas metsise kaitse tegevuskavas ka täiendavaid soovitusi metsise püsielupaikade kaitsekorra tõhustamiseks, sh lubatavate raiete osas. Peale tegevuskava kinnitamist ja praegu uuendamisel olevate elupaikade piiritlemist kavandatakse üle vaadata ka püsielupaikade kaitsekord. Väga oluline on, kui kaugele raied mängualast jäävad.

9. *Kas oskate selgitada, miks ei ole liigi leiukohale KLO9131755 moodustatud püsielupaika, mis tagaks antud piirkonnas liigi soodsa seisundi?*

Vastavalt metsise kaitse tegevuskava eelnõule on metsise populatsiooni seisukohast oluline tagada kõikide viimase 12 aasta jooksul järjepidevalt asustatud (vähemalt kahel seireaastal), vähemalt 3 kukega mängude alal asuvate elupaikade kaitse sõltumata nende paiknemisest leviku tuumikalade suhtes. Sellised elupaigad võetakse kaitse alla, kas püsielupaigana või kaitseala laiendusena.

Püsielupaikade moodustamine on ajaliselt pikk protsess (uute PEPide moodustamine võib võtta 5-10 aastat) ja sellel eelneb seniste PEPide kaitse tõhususe analüüs ja uute leitud elupaikade seisundi hinnang ja metsiste arvukuse inventuur (enamasti seire metsisemängudes). Hinnatakse ka uute elupaikade sidusust.

Liigi leiukoht KLO9131755 on kantud EELIS-e andmebaasi 2022. a mängude seire vaatlustulemuse alusel, kusjuures vaadeldi kaht metsise kukke. Seega, et käesoleva elupaiga püsielupaigana kaitse alla võtmine oleks põhjendatud, on vaja jätkata andmete kogumist mängupaiga asustatuse osas ning arvestada piirkondlikku kaitsevajadust (sh sidusust ülejäänud metsise asurkonnaga). Hetkel ei ole jõutud veel etappi, kus oleks hinnatud antud leiukoha sobivust püsielupaigaks.

10. *Palume Keskkonnaameti hinnangut, et kui üldteada on teistes riigiasutustes kaitsealuseliigi leiukoha korral (nt kolmanda kaitsekategooria liikide karulauk (*Allium rüsinum*) ja valgetoonekurg (*Ciconia ciconia*)) eelhindangu koostamise vajadus? Kas ja millal on seaduseandja kujundanud seisukoha, millega registreeritud kaitsealuse liigi leiukoht võrdsustatakse kaitsealuse liigiga (isendiga)? Lisame, et varasemalt (ca 20 aastat) on looduskaitstes antud küsimuses põhimõtted olnud teistsugused.*

Keskkonnaametil puudub vastav info. Kaitsealuse liigi leiukoha osas on selgitus toodud eespool.

Eeltoodud alusel jääb Keskkonnaamet kirjas nr 7-9/23/6560-2 toodud seisukoha juurde.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Kaili Viilma

juhataja

looduskasutuse osakond

Liigikaitse

Reet Rannik 58664 527 reet.rannik@keskkonnaamet.ee

Riina Noormägi 5694 4282 riina.noormagi@keskkonnaamet.ee

Loodushoid

Tarmo Evestus 5308 8511 tarmo.evestus@keskkonnaamet.ee

Looduskasutus

Kristin Jõgi 5347 6632 kristin.jogi@keskkonnaamet.ee